

alföld

IRODALMI, MŰVELŐDÉSI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

JUGOSZLÁVIAI
MAGYAR KÖLTŐK
TANDORI DEZSŐ VERSEI

BESZÉLGETÉS
IVAN KLÍMA
CSEH ÍRÓVAL
ÉS GÁLFALVI GYÖRGGYEL

FOGARASSY MIKLÓS
GÖRÖMBEI ANDRÁS
TANULMÁNYAI

„MONDOLAT”
MÁRTON LÁSZLÓ
ÉS SZILÁGYI ISTVÁN
SOROZATA

NEGYVENEGYEDIK ÉVFOLYAM

1990/6

alföld

NEGYVENEGYEDIK ÉVFOLYAM — 1990. JÚNIUS

<i>Tandori Dezső</i> verse: „A francia forradalom hölgyei”	3
<i>Borbély Szilárd</i> : A költészet önszabályozása, A vers szíve, A szék leírása, Tapétaminták elcsúszása (kisprózák)	8
<i>Fenyvesi Ottó</i> verse: A dolgok állása	11
<i>Kontra Ferenc</i> verse: nekem is volt hazám	13
<i>Bozsik Péter</i> versei: Halálballada, Szabadság elvtárshoz, a kedveshez	15
<i>Márton László</i> : Faragó Ferenc novelláiról	18
<i>Faragó Ferenc</i> : Sóhaj, Victoria oltára, Viza, A limesen (novellák)	18

fórum

Húsz év a társadalom perifériáján (<i>Kövesdi János</i> beszélgetése <i>Ivan Klíma</i> cseh íróval)	25
<i>Borsi-Kálmán Béla</i> : A román társadalom az 1850-es, 60-as években — ahogy a magyar (Kossuth-) emigránsok látták	34
„Művekkel szegülni ellene a pusztulásnak” (<i>Beke György</i> beszélgetése <i>Gálfalvy Györggyel</i>)	39

tanulmány

<i>Fogarassy Miklós</i> : Olvassunk Tandori-verseket! (Vigyázz magadra, ne törődj velem)	48
<i>Görömbei András</i> : A másik torony (<i>Székely János</i> regénye)	57

szemle

<i>Imre László</i> : Németh László: Életmű szilánkokban	64
<i>Gróh Gáspár</i> : Lengyel József noteszeiből 1955—1975	67
<i>Simon Zoltán</i> : Kornis Mihály: A félelem dicsérete	70
<i>Dérczy Péter</i> : Végső kérdések jelei (<i>Esterházy Péter</i> — <i>Czeizel Balázs</i> : Biztos kaland)	73
<i>Sándor Mária</i> : Balázs Attila: Ki tette a macskát a postaládába?	77
<i>Losoncz Alpár</i> : „Lírai” publicisztika (<i>Csorba Béla</i> : Rögeszmélet)	80
<i>Géczi János</i> : Révület és lemondás (<i>Bozsik Péter</i> : Visszakézből)	83
<i>Bényei Tamás</i> : Krausz Tivadar: Herpesz Triszmegisztosz	85
<i>Borbély Szilárd</i> : Szilágyi Eszter Anna: Babagond	87

Mondolat

<i>Márton László</i> : Rekord, úgy is mint szalmaszál	89
<i>Szilágyi István</i> : Krónika 2—3	92

képek

Józsa János grafikái

ambivalencia, amely időtleníteni képes, s a konkrétban fölmutatható az absztrakt (*Igekötők; Minden politika és . . .; Sokatmondó; Versvérzés*).

Innen ered, hogy noha erősen érzéki ez a líra, az nem a metaforák szintjén valósul meg. Bozsiknak alig van metaforája; a trópusok közül szívesebben használ metonímiát; ez is a — látszólagos — távolságtartás egyik eszköze. A tapadások, az érintkezési társítások hasznosabbnak tűnnek számára, mint a könnyen devalválódó, s erősebben korfüggő ikonikus viszonyok. (Bozsik ennyiben intellektuális költészetet is művel.) Ha azokat mégis alkalmazza, rendre eltüntet, megbújtatva az erőteljes mondatokban, vagy az annál nagyobb versegységekben. A ritka metaforák aztán oly expresszivitással bírnak, hogy ismét csak erősítik a már említett élet-elragadtatást, testi-lelki révültséget.

Bozsik versíró-állapota, s egyáltalán nem anakronisztikus ez, mindig határos a harmóniakereséssel; azzal a szándékkal, amely szüntelen hiányt jelez, s éppen így és ezért fontos. Az indulatosság végletei — az elomló letargia vagy a túlhevítettség — ugyanannak a helyzetnek a jellemzői, így válnak a versek az üresség, a negatívumok megragadóivá (*Vers anyámnak; Fénymásol; Utolsó történet*). A harmónia képzetes helyének jelzői az írások, s általában egy alakuló, a személyes kitérítésen alapuló legendárium részei. Bozsik nem kívánta eltanulni a hosszúvers nyújtotta lehetőségeket, helyette a fragmentumok, a többé-kevésbé lekerekített kishelyzetek egymás utáni sorjázásából állítja össze a szándéka szerinti egészt. A hosszúvers-igény a kötetszerkesztés módjában és a legendásítás eljárásában mutatkozik meg. Ez az, ami ízig-vérig homogenizálja szemléletét, s elég tágasan ahhoz, hogy mind a himnikus (*Gomolygó világ; Na, menjünk -ha; Komal!*), mind pedig a példázatszerű kísérleteknek helyet adjon (*Mire; Rózsaszín világ; Háború előtt; Mondd meg neki; Western; Érdekesség*). (*Fórum*)

GÉCZI JÁNOS

Krausz Tivadar: Herpesz Triszmegisztosz

Krausz Tivadar kellő szerénységgel mestermunkának nevezi kötetét, ami pedig — alkimista műről lévén szó — nem is lehet más, mint tiszta arany. A szerző azonban (noha a bevezetés szerint ő „aranyat, eleven aranyat” akart) nem kecsegtet bennünket efféle felbecsülhetetlen értékű lelettel: tudja, hogy bölcsök kövéből annyi van, ahány bölcs, s hogy tüzetes vizsgálat után kavicsnál több egyikből se marad. A szent tudományhoz fűződő viszonyát a cím fintorgó szójátéka is jelzi: *Herpesz Triszmegisztosz* (a háromszor legnagyobb herpesz, avagy mágikus irat, arcát elcsúfító szépséghibával; netán méretre profanizált titkos tanítás?) Az igazi Hermész Triszmegisztosz (persze ilyen névvel senki sem lehet igazi) az ideális író megtestesülése: Hérakleitoszhoz hasonlóan csak néhány töredékében létezik, a tollat fogó kéz (és ember) minden felesleges poggyászatától rég megszabadulva. Csekély hagyatékát is homályos szóképek mögé rejtette, hogy csak a beavatottak tudjanak benne eligazodni.

A beavatottaknak ilyen (nem kevésbé lelkes) táborára számít Krausz Tivadar is, amikor tudományát elénk tárja (még akkor is, ha az „elénk rejti” kifejezés sokkal szerencsésebb lenne). Meggyőződésem azonban, hogy Hermész Triszmegisztoz tanítványainak jóval könnyebb dolguk volt. Ha csak allegóriákat kellene megfejtenünk, még elboldogulnánk valahogy; ebben a könyvben azonban néhol még a szöveget sem találjuk. S még a sorok közötti olvasással is hiába próbálkozunk, ha a sorok helyén a szavak kipontozott (hült?) helyére lelünk. Tanácstalanságunkat itt-ott mérsékli (vagy növeli, hisz vakon találgatunk) néhány segítségül (félrevezetésül) megadott betű. Az olvasó kezdi úgy érezni magát, mint egy becsapott rejtvényfejtő, aki a fekete-fehér kockák alatt a meghatározások helyén újabb rejtvényt talál. A meghatározások (megfejtésekről beszélni sem érdemes) azért megvannak: Krausz Tivadar első kötetében, a *Szövetségekben*, két kivétellel az összes kipontozott vers teljes terjedelmében megtalálható; az új könyvben van húsz új vers, huszonhat régi — mindegyik kommentárokkal kiegészítve. Bizonyosan ezek miatt született a *Herpesz Triszmegisztoz*. Mindenesetre aki az első kötetel nincs közeli ismeretségben, az a másodikkal akár ne is próbálkozzon.

S hogy ez a módszer mire jó? Például így lehet a nagyon kíváncsi (talán csak a hivatalból kíváncsi) olvasót rábírní, hogy ne lazsálgjon, hanem szorgalmasan olvassa el az egész életművet (amely egyelőre kényelmesen kicsi). Vagy igazi alkímistaként a szerző valóban csak a beavatottak kicsiny körére számít? Netán a kipontozott helyek alkotásra buzdítják az olvasót, ekképp valószínűleg meg az Írd magad! mozgalom keretében az abszolút nyitott mű fogalmát? Így annyi apokrif változat létezne, ahány *Herpesz Triszmegisztoz* (vagy ahány birkatürelmű olvasó). Mindenesetre ez a gondos belterjesség figyelmes olvasásra készítt, amely talán meghozza gyümölcsét — ez azonban semmiképp nem a tudás a kötetben is említett almája lesz: inkább az egyik versben szereplő fekete narancsnak vélhetné az ember.

A verseket (teljeseket és kipontozottakat) követő kommentárokat magyarizatnak tekinteni túlzott elbizakodottság volna. Annyi mégis kiderül belőlük, hogy az eltűnt versek rejtélyének megoldása: az átlényegülés. A titok nyitja a „láthatatlanná (olvashatatlanná) lényegült szöveg”, a „negatív poézis” (megvalósult volna a tökéletes nemlétező?). A kötet szerkezeti és gondolati középpontja az átlényegülés — talán Hamvas Bélát követve, aki szerint „az egyetlen biztos és szilárd alap, ha az átvalósulást követem . . . A világ súlypontja az átvalósulás.” Krausz Tivadar könyve az ellentétekről, az ellentétek egymásba lényegüléséről szól, amely lehet transzcendentális átlényegülés („lényegtelenné válnak a dologi módon tapasztalható, de még a tapasztalat előtti preigék is”), felfokozott transzformizmus, halál, a bűn eltüntetése („a megbocsátás kegyelmi folyamata”), de az átlényegülés talán csak szélhámosság, talán nincs is; lehet, hogy az ember alaptermészete („költő vagy magad is, akkor is, ha nem, mert neked is természeted az átlényegülés”); talán az örökös ismétlődő, ekképp fásasztóvá váló feltámadás („a túlélés egy kínossá fajult változata: túlonúlélés”). És persze itt van a keresztény hit zavarbaejtő gasztronómiai átlényegülése, és még egy, aminek az olvasás során tanúi lehetünk: „A kenyér testté, a bor vérré lényegül, a szöveg pedig önmaga kritikájává. Ugyanaz a kegyetlen mozzanat ismerhető fel mindhárom esetben.” És átlényegülhetnek (mágiával) a durva fémek is: arannyá.

Az átlényegülés misztikus kapocs a végletes ellentétek között: semmi-

valami, anyag-szellem, test-lélek, világ-tudat, világosság-sötétség, vers-kritika. A legtöbb szöveg ezeket az ellentéteket próbálja újrafogalmazni („minden ellentét önmaga javára válik”), többször is nekifutva: néha komolyan, néha profanizálva. A legkülönbözőbb műfajú szövegek (vers, esszé, filozófiai eszmefuttatás, rövid parabola stb.) egymásmellettsége és használata a derridai kiindulópontot idézi fel: mindenfajta szöveg ugyanarra tesz kísérletet: megragadni valahogy a jelentéseket — Krausz Tivadarnál például a „kegyelem”, „áldozat”, „isten”, „hit” szavak jelentéseit —, az üres, csak nyelvben gyökerező metaforáktól minél jobban megtisztítva. Ebből a szempontból egyik szövegtípus sem alábbvaló a másiknál: az irodalmi, kritikai, filozófiai szövegek között eltűnnek a prioritások. Krausz Tivadar azt is észreveszi (miként Derrida), hogy a filozófiai tételek retorikai jellegűek is, s így ebből a nézőpontból is lehet hozzájuk közelíteni (pl. a *szétosztott megbonthatatlan*ság című szöveg). A filozófiai megállapítások belső ellentmondásaikban oldódnak fel, miközben az irodalmi szövegek jóval kevésbé tévetegek, hisz tudják (most már), sőt ki is használják retorikai meghatározottságukat.

A kísérlet érdekes; a baj csak az, hogy a szövegek nem mindenhol tudják valóban izgalmassá tenni. Intenzitásuk gyakran nem elég nagy a figyelem ébrentartásához, és (noha rendszeres metafizikát már a kiindulópont miatt sem várhatunk) az őket foglalkoztató filozófiai kérdésekről sem tudnak sok újat mondani. Krausz Tivadar néha egyszerűen parafrázál (pl. „a lázadókhöz” — Máté 6.23.), néha szellemesség helyett szellemeskedik („jób ma”), néha pedig közhelyes (például a *rámugrott a majom* című szövegben még a Morgenstern kommentárjait idéző írónia sem tudja feledtetni a laposságot). Az eltünetező (bocsánat: átlényegülő) versek egy idő után fárasztóvá válnak, s a játék öncélúságba siklik. Olykor azonban a jó versek képesek kárpótolni a gyengébb részekért (*végül, nincs címe; valami szeretet; és az isten eltöröl; idegenvezetés; ciki*). A legnagyobb problémát egyébként maga a szerző veti fel: a középpontul választott átlényegülés folyamata (lényege) talán visszaadhatatlan. Lehetséges, hogy a láthatatlanná váló versek épp ezt a visszaadhatatlanságot hivatottak valahogy visszaadni. Amikor valaki eljut a kimondhatatlanig, vagy (eleve kudarcra ítélve) megpróbálja valahogy körülírni, vagy — és ez tűnik nehezebbnek — hallgat róla. Csakhogy a kötet olvasása közben csak ritkán érezzük annak az útnak a gyötrelmét, amely a kimondhatatlanig vezet. Krausz Tivadar könyvében a szöveg nem a kifejezhetetlent körbefogó közeg, a sötétség (vagy fényesség) pereme. A kimondhatatlan mélységébe pedig csak akkor nézhetünk bele, ha legalább a pereméig eljutottunk. (*Kráter*)

BÉNYEI TAMÁS

Szilágyi Eszter Anna: *Babagond*

„S ha majd egyszer tsendre térek, / Nem forgok többé: meg-lelem, / Hogy Szerelemre vált a Lélek / S Lélekre vált a Szerelem.” Az idézet Weöres Sándor *Psyché* című könyvéből származik. Ahhoz, hogy Szilágyi Eszter Anna költészetéről